

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Tot slot

Het is onloochenbaar dat Kloos' poëzie bij velen grote bewondering afdwingt. Dat gold zowel voor zijn eigen generatie als voor de huidige. Kloos was ongetwijfeld de grootste Nederlandse dichter van zijn tijd en dat is wat ons betreft allesbehalve een mythe. Ook was de dichter Willem Kloos in zijn jonge jaren een uiterst begaafde en vaak humorvolle criticus. Hij was een poëtisch vernieuwer, die paradoxaal genoeg decennia na zijn periode van bloei met eerbewijzen werd overladen.

In studies waarin Kloos ter sprake komt, wordt gewezen op zijn gecompliceerde natuur. Een significant kenmerk van zijn karakter dringt zich op: onmatigheid. Onmatig in zijn dwingende vriendschappen. Onmatig in zijn gevoelens van snel gekwetst zijn; gevoelens die onder andere resulteerden in een overvloed aan scheldsonnetten gericht tegen hen die, naar hij meende, *zijn* tijdschrift in gevaar brachten. Verder was er zijn mateloze drankgebruik, zijn voortdurende beroep op niet alleen financiële, maar ook praktische hulp van anderen. Hij was in zeker opzicht sociaal onbekwaam; zonder verzorging lag voor Kloos verloedering op de loer. Een ander aspect van zijn karakter is te typeren als verlatingsangst; wellicht veroorzaakt door een min of meer traumatische jeugd. Ook werd zijn omgeving voortdurend geconfronteerd met zijn wisselende stemmingen, zijn prikkelbaarheid en zijn steeds wisselend zelfbeeld. Deze karaktereigenschappen samen met zijn intense, maar ook instabiele relaties en zijn suïcidaliteit zouden tot de conclusie kunnen leiden dat hij kenmerken vertoonde van het zogeheten 'borderline' syndroom.

De vraag naar de seksuele geaardheid van Willem Kloos is door voorgangers uitvoerig aan de orde gesteld. Daaraan werd onmiddellijk de vraag gekoppeld in hoeverre er in Kloos' poëzie sprake is van enige weerspiegeling van zijn gevoelens voor zijn 'intieme' vrienden als Jan Beckering, Jacques Perk, Jan Veth, Albert Verwey, Pet Tideman of zijn 'verloofdes' Dora Jaspers, Martha Doorenbos, Mieb Pijnappel en wellicht de dichteres Hélène Swarth. Vanuit deze vraagstelling is Kloos' poëzie geanalyseerd en vervolgens in relatie gebracht met zijn biografische gegevens. Dit leidde ertoe dat een aantal van Kloos' verzen door diverse analisten aan steeds weer andere 'geliefden' werd gekoppeld. En dat had dan weer tegengestelde dateringen tot gevolg. Deze biografische kwestie die voor voorgangers kennelijk van eminent belang was, kon moeilijk worden genegeerd. Een dergelijke zoektocht naar de diverse toeschrijvingen leek ons niet altijd zinvol; wat niet wegneemt dat ook wij ons hierover hebben gebogen.

Al te vaak zijn over de persoonlijkheid van Kloos, zoals die uit brieven, herinneringen, mythes, geroddel en achterklap naar voren komt, uitspraken gedaan over zijn openbare en privé exuberantie, zijn homoseksualiteit en de aan hem toegedichte wraakzucht en liederlijkheid. Uitspraken, die zoals wij hebben ervaren, niet door de feiten worden gestaafd en waarbij van expliciete homoseksualiteit geen sprake was. Een kernpassage voor de onderbouwing hiervan troffen wij aan in het eerste nummer van *De Nieuwe Gids* (oktober 1885). Daarin maakte Verwey in zijn bijdrage over de sonnetten van Shakespeare onderscheid tussen de 'relatie' van twee mannen en van de relatie tussen een man en een vrouw:

Zulk een omgang van den man met den man en den man met de vrouw, ligt in Shakespeare's sonnetten geïncarneerd. Met den man de geestelijke omgang van het intellect en het gevoel voor schoonheid, met de vrouw de lichamelijke wellust zonder gemeenschap van geest. Met den man de inspanning van alle krachten, waar de mensch zich meê gelukkig maakt; met de vrouw een storm van zinnelijke neigingen, waardoor het leven troebel wordt en de strijd om het geluk verzwaaard.

Zo moeten wij de 'liefde' tussen Kloos en Perk en zeker ook tussen Kloos en Verwey begrijpen: 'de geestelijke omgang van het intellect en het gevoel voor schoonheid' en 'de inspanning van alle krachten, waar de mensch zich meê gelukkig maakt'. Dat Kloos en Verwey Shakespeare als voorbeeld voor hun relatie namen, blijkt eens te meer uit het feit dat Albert Verwey in 1885 het plan opvatte een krans te schrijven van zevenenzeventig sonnetten, gewijd aan Willem Kloos. Kloos zou op zijn beurt ook zevenenzeventig gedichten schrijven en zo zou een bundel van honderdvierenvijftig gedichten worden gecreëerd: *Het Boek van Mysterie*. Het aantal verzen was gelijk aan het aantal van de Shakespeare sonnetten. Het project zou niet echt van de grond komen. Kloos droeg niets bij en Verwey bleef steken bij eenenzeventig sonnetten, geschreven tussen het voorjaar van 1885 en het voorjaar 1886. Hij liet ze vervolgens in een la liggen. Slechts twaalf van de eenenzeventig sonnetten werden in de eerste twee jaargangen van *De Nieuwe Gids* gepubliceerd.

Een volgend punt dat zich aandiende, was de vraag naar de relatie tussen feit en fictie in de door Kloos' zelf aangedragen herinneringen. Onze conclusie luidt dat Kloos' geheugen beter functioneerde dat menig onderzoeker veronderstelde. Kloos vergiste zich weliswaar vaak in de juiste data, maar de sfeer van de gebeurtenis die hij, op latere leeftijd puttend uit zijn geheugen, beschreef, is veelal in grote lijnen correct. Dat gaat bijvoorbeeld op voor Kloos' verslag van zijn eerste ontmoeting met Frederik van Eeden. Kloos herinnerde zich over het bezoek van Van Eeden dat zijn hospita zijn kamer binnenkwam om 'de rector van het Amsterdamse Studenten Corps' aan te kondigen. Dit bezoek vond plaats in de winter van 1882-1883 toen Van Eeden die functie inderdaad bekleedde. Maar in die periode moet Kloos Van Eeden al lange tijd hebben gekend. Op 14 juni 1881 woonden zij de eerste bijeenkomst van Flanor bij. Het ligt dus voor de hand om Kloos als fantast weg te zetten.

Wanneer wij ervan uitgaan dat de sfeer waarin de kennismaking plaatsvond naar waarheid beschreven is, maar de datering onjuist, kan Van Eeden Kloos in mei 1881 op diens studentenkamer hebben bezocht. Vanaf november 1880 was Van Eeden redacteur van de *Studenten Almanak*. Als aankomend schrijver was hij geïnteresseerd in iemand zoals Kloos, die al een en ander had gepubliceerd. Daar kwam Van Eeden op af.

Zo kan het zijn gegaan. Wellicht heeft Kloos met Van Eeden nadien contact gezocht - niet over *De Nieuwe Gids*, maar over de hem bekende plannen om te komen tot de oprichting van een literair gezelschap. Later, in 1933 ver in de zeventig, herinnerde Kloos zich dat Van Eeden hem als student voor de eerste keer bezocht en dat hij de student Van Eeden met diens rectoraat verbond en niet met een redacteurschap, is niet verwonderlijk.

In ons onderzoek naar Willem Kloos kwamen wij voorts tot de conclusie dat maar al te vaak 'eenvoudige' verklaringen voor Kloos' handelwijze kunnen worden gevonden, waar literatuurwetenschappers veelal verbanden leggen met (alweer) Kloos' seksuele geaardheid. Een voorbeeld daarvan is de veronderstelling dat Kloos in 1885, ten tijde van de oprichting

van *De Nieuwe Gids*, onderdook in Voorburg of zich misschien wel in Amsterdam schuilhield omdat Jan Veth hem afwees. Wij tonen aan dat hij bij zijn tante in Voorburg logeerde uit geldgebrek en uit angst alsnog opgeroepen te worden voor de schutterij. Van enige tevergeefs uitpakkende seksuele opdringerigheid tegenover de met Anna Dirks verloofde Jan Veth is geen sprake geweest.

De onmatigheid van Kloos, ook in zijn formuleringen in brieven naar zeer dierbare vrienden, zoals Veth menen wij te kunnen koppelen aan aspecten van het borderline syndroom. Wij formuleren dat aldus: 'Het is alsof zich bij Kloos een zeker (borderline) patroon aftekende van instabiele en intense relaties met anderen, dat werd gekenmerkt door wisselingen tussen overmatig idealiseren en kleineren, wat zich het duidelijkst zou manifesteren in zijn zogeheten "Scheldsonnetten".' Zo wordt het beschrijven van het leven van Willem Kloos voor de biograaf laveren tussen beelden van verering en verguizing. In het verleden lag de nadruk op het laatste, wij proberen dat beeld enigszins te corrigeren temeer daar Kloos in de jaren tachtig en het begin van de jaren negentig van de negentiende eeuw niet alleen een groot en vernieuwend dichter was, maar zeker ook een intelligent bestrijder van de vorige generatie. Zo zijn *De Nieuwe Gidsers* enigszins te vergelijken met bewegingen als Cobra, de Vijftigers, Provo zoals die zich tegen het einde van de jaren vijftig en de jaren zestig van de vorige eeuw in ons land manifesteerden.

Een volgende rode lijn in het betoog is het bestrijden van de mening dat Kloos volstrekt apolitek zou zijn. Alleen al de inhoud van zijn *De Nieuwe Gids* bewijst wat ons betreft het tegendeel. Kloos was de redactiesecretaris van een links-liberaal tijdschrift waarvan de inhoud voor een belangrijk deel bestond uit de bespreking van politiek-maatschappelijke vraagstukken. Met de talloze brieven van Kloos' vrienden als bron wordt de tijd waarin Kloos leefde geschetst en wordt de nieuwe opkomende ideologie, het socialisme, beschreven. In de jaren negentig van de negentiende eeuw zal *De Nieuwe Gids* mede door de zogenaamde socialistenkwestie uiteenvallen.

Over deze Kloos gaat het: over de vernieuwer van de poëzie, over de scherpe criticus, over de voorman van *De Nieuwe Gids*, maar ook over zijn mateloosheid, zijn sterke verlatingsangsten en zijn 'vreugdeloze' jeugd. Kloos was meer dan de drankzuchtige, zelfingenomen, in depressies verkerende dichter. Het was ook een man, hunkerend naar vriendschap en liefde die hij op virtuoze wijze wist te verdicht